

Формування комплексів книжкових пам'яток у фондах академічної бібліотеки (1950 – середина 1970-х рр.)

Зінько Оксана Ярославівна

Молодший науковий співробітник відділу рідкісної книги Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника

Вагоме місце у структурі універсальних фондів Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника (далі ЛННБ), що відзначаються солідним науковим та культурологічним потенціалом, займають комплекси книжкових пам'яток. Історично склалося так, що ЛННБ стала спадкоємицею численних галицьких книгозбірень, що мали свою тривалу і непросту історію, віддзеркалювали національні традиції і суспільні пріоритети мультикультурного західного краю [19]. На початковому етапі організаційного становлення академічної бібліотеки були створені спеціалізовані бібліотечні підрозділи, у числі яких відділ рідкісної книги (на різних етапах еволюції – відділ «інкунабулів, стародруків та раритетів», «стародруків та рарів», «латинських та слов'янських стародруків», «стародрукованих видань»). Комплекси книжкових пам'яток цього підрозділу формувалися шляхом виокремлення стародруків та рідкісних видань із книжкових фондів 84 бібліотек-фондоутворювачів ЛННБ. Вагому лепту у цей складний процес приніс Роман Ярославович Луцик (1900-1974), чия професійна діяльність якраз припадає на складний повоєнний час реорганізаційних перетурбацій та перебудови бібліотечної сфери Львівщини.

Р.Луцик – не лише співучасник організаційних процесів непростого радянського етапу бібліотечного будівництва у Львові, але й один із фундаторів та довголітній очільник відділу стародрукованих та рідкісних книг бібліотеки. Його самовіддана праця на ниві організації, вивчення та популяризації фондів

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

книжкових пам'яток належно не поцінована, а прізвище ще донедавна лише принагідно згадувалося у загальному контексті становлення ЛННБ [2;3]. Розпочате вивчення наукових напрацювань, аналіз фахової діяльності Р.Луцика [23] дають можливість стверджувати, що учений добре розумів цінність книжкових пам'яток, здійснював не лише їх бібліографічний опис, але й належне наукове розкриття.

У березні 1950 р. Р.Луцик обійняв посаду завідувача відділу рідкісної книги [22, 200] і в цьому статусі перебував до кінця жовтня 1973 р. Це була нелегка копітка праця очільника одного з фундаментальних і найскладніших бібліотечних підрозділів непростого періоду історії Львівської наукової бібліотеки [7].

Книжкові фонди відділу на той час налічували понад 87,5 тисяч стародруків латинським шрифтом, звезених впродовж 1947-1948 рр. із бібліотек-фондоутворювачів ЛННБ [4]. На правах окремих зібрань до відділу увійшли історико-культурні фонди бібліотеки Народного Дому і Музею книги (близько 70000 примірників) та книгозбірні А.С. Петрушевича (понад 30000 примірників). Здебільшого стародрукований фонд був неопрацьований і невпорядкований. Пріоритетними напрямками роботи завідувача відділу насамперед стали організація, впорядкування та наукове опрацювання фондів книжкових пам'яток. Процеси роботи з таким масивом фондів вимагали різносторонніх бібліотечних і книгознавчих кваліфікацій, використання численних бібліографічних джерел.

Першочергове завдання – опис фондів – здійснювався рівнобіжно двома напрямками: «каталогуванням» стародруків та їх «науковим опрацюванням». Дотримуючись методики наукового опрацювання стародруків С.Маслова, Р.Луцик відтворював не лише обов'язкові атрибути бібліографічного опису, але якнайповніше намагався розкрити усі особливості видання загалом і примірників зокрема. Інколи опис видання розростався до 10 – 12 каталожних карток, одночасно формувалися численні допоміжні картотеки (видавців, друкарів,

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

ілюстраторів, інтролігаторів, окремих власників, мистецького оформлення видання, зазначалася наявність рукописних додатків, маргіналій, провенієнцій). Багатопримірниковість фонду зобов'язувала до звірки комплектності стародруків, виявлення дублетів чи варіантів видань, висвітлення індивідуальних особливостей кожного примірника. Оскільки примірники кирилиці здебільшого були дефектними, то переважно потребували атрибуції, складних бібліографічних розшуків, а, отже, фахових книгознавчих компетенцій. Р. Луцик володів ними сповна, про що неодноразово зазначали ті, хто мав щасливу нагоду спілкуватися зі завідувачем відділу рідкісної книги [5, 17].

Опублікований науковий доробок Р.Луцика не є великим за обсягом: передовсім, він знаний як автор-укладач каталогу інкунабул з фондів бібліотеки [13]. Побудований за алфавітом прізвищ авторів чи назв творів, каталог містить 39 описів, які включають стандартний набір інформаційних полів для такого типу видань. Найімовірніше, що каталог у друкованому варіанті вийшов дещо скороченим, оскільки автор підготував набагато вичерпніші книгознавчі анотації, пропонуючи скрупульозно досліджений і сумлінно опрацьований книгознавчий матеріал. Це відзначили рекомендуючи каталог до друку рецензенти - Ф.Максименко [21] та Я. Ісаєвич [11]. Обидва вважали виконаний «на належному науковому рівні каталог» Р.Луцика конкретною відповіддю на вимоги часу. Каталог повинен був стати «внеском Львівської наукової бібліотеки АН УРСР у ювілейну книгознавчу літературу, присвячену 400-річному ювілеєві українського друкарства» [11, 3]. Видання видрукували вчасно, однак автор не побачив плодів своєї праці.

Збережені у відділі рідкісної книги архівні матеріали свідчать, що дослідження кирилических стародруків було головним напрямком творчих напрацювань завідувача відділу рідкісної книги. Загальний огляд цього масиву книжкових пам'яток Р.Луцик помістив у першому номері Бюлетня

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

Бібліотеки, де обговорювалися питання практичного досвіду бібліотечної роботи [17]. У статті "Слов'янські стародруки XV-XVII ст. у фондах ЛНБ" автор охарактеризував кількісний склад колекції стародруків відділу, описав наявні у відділі рідкісної книги примірники раннього періоду кириличного книгодрукування, друкарську продукцію Івана Федорова львівського, заблудівського та острозького періодів, збережені книги видавничих осередків XVII ст. – Львова, Острога, Стрятина, Дермані, Крилоса, Києва, Москви, Вільна, Єв'є. Особливо скрупульозно Р.Луцик вивчав пам'ятки книговидання, львівських друкарень, у процесах опису видань формував анотовану картотеку "Львівські слов'янські друки XVI-XVIII ст.". Матеріали картотеки стали джерельною базою каталогу «Львівські видання XVI-XVIII ст.», спільного проекту Львівської державної наукової бібліотеки та Львівської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури [9]. Цей скромний за теперішніми мірками науковий доробок був серйозним кроком не лише у презентації багатой книжкової культури Львова, але й важливим етапом у становленні пам'яткознавчих досліджень і розумінні цінності книжкових пам'яток в історії культури української нації, необхідності обліку, опису і охорони стародрукованих видань.

Сфера наукових зацікавлень Р.Луцика не обмежувалась вивченням книгодрукування у Львові: в процесі опрацювання стародруків Р.Луцик описав і систематизував збережені у відділі книжкові пам'ятки практично усіх осередків кириличного друку. До цього зобов'язувала солідна джерельна база: у відділі рідкісної книги було сформовано одну з найпрезентативніших колекцій кирилиці. Загалом зберігалось 450 назв, з яких 100 видань були відсутні в інших львівських колекціях. Результати роботи планувалося узагальнити у друкованому каталозі, оприлюднення якого постійно переносилося. Про високий науковий рівень напрацювань Р. Луцика свідчить рецензія Ф. Максименка, який наполягав, щоб надалі «побачив світ й

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

каталог кириличних стародруків XVI-XVIII ст., над яким Р. Я. Луцик вже давно працює, і який відзначається докладністю й сумлінністю» [21]. Окремий каталог кириличного друку відділу рідкісної книги, який з усією відповідальністю укладав завідувач, так і не був опублікований. Однак, зібраний Р. Луциком матеріал використав Ф. Максименко в процесі укладання зведеного каталогу кириличних стародруків з музеїв і бібліотек Львова [20].

Р. Я. Луцик здійснював не лише бібліографічний опис кириличних стародруків, але й проводив докладне книгознавче анотування примірників цінних книжкових пам'яток. Це була скрупульозна дослідницька праця, в результаті якої в науковий обіг було введено унікальні примірники з фондів відділу. Зокрема, окрему розвідку Р. Луцик присвятив одному з найяскравіших полемічних творів XVI ст. "Ключ царства небесного" Герасима Смотрицького (Остріг, 1587) [14]. Автор звернув увагу на актуальність видання, змалював соціально-економічне тло творення пам'ятки та її побутування в середовищі українського суспільства, відстежив бібліографічні посилання і наявність збережених примірників. У результаті розшуків з'ясував, що книжка «була зачитана настільки, що до наших часів збереглося тільки два примірники з дефектами» в Центральній науковій бібліотеці АН УРСР та колекції стародруків рідкісної книги Львівської наукової бібліотеки АН УРСР [14, 107]. Хоч обидва примірники дефектні, вони «являють собою велику цінність» – резюмується у дослідженні.

Таке фахове усестороннє книгознавче вивчення очікувало усі рідкісні книжкові пам'ятки, що потрапляли в поле зору Р. Луцика. На жаль, багато з матеріалів не було опубліковано, оскільки на статусі книжкових багатств і наукових досліджень такого напрямку позначилися засади соціалістичного будівництва, коли перевага надавалася масовій книжковій продукції.

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

Показовою для наукового стилю Р. Луцика є збережена в архіві відділу розвідка «Про одну цікаву книгу» [15]. Мова йде про первісток кириличного друку – «Тріодь цвітну» Ш. Фіюля, видрукувану в Кракові 1491 р. Автор подав кілька зауваг щодо колискових кириличних друків, їх значення як пам'яток культури та рідкісності збережених примірників, здійснив загальний огляд доробку першодрукаря кирилиці. Науковий опис Тріоді здійснений з максимальною повнотою і свідчив про обізнаність щодо збереження в інших книгосховищах примірників. Р. Луцик намагався максимально відстежити «цікаву долю книги» за провенієнційними записами. Комплексне наукове вивчення Р. Луцик провів щодо оправи книги. Дошка, обтягнена коричневою шкірою зі сліпим тисненням і застілками була типовою для XVI ст. (саме цим часом датував оправу Р. Луцик). Незвичайним було те, «що на внутрішніх сторонах переплету наклеєні кольорові гравюри (т. зв. народні картини) невідомого часу і майстра, дещо знищені» [15, 1]. Дослідник описав збережені гравюри і зазначив, що вивчення таких артефактів здійснював І. Крип'якевич. Академік був знайомий з описаними гравюрами (очевидно, не без прямої вказівки Р. Луцика), більше того, «прийняв навіть участь у складенні статті про народні картинки у львівських стародруках, яка не була опублікована» [15, 2], – зазначав Р. Луцик.

Однак, зацікавлення Р. Луцика народною гравюрою, її виявлення в інших примірниках першодруків, і не лише з колекції рідкісної книги Львівської наукової бібліотеки, а й на примірниках Наукової бібліотеки Львівського державного університету імені Івана Франка, стало поштовхом для докладнішого вивчення цього мистецького явища. Результати наукових пошуків було згодом оприлюднено у спільній науковій публікації І. Крип'якевича, Р. Луцика та Ф. Максименка [12], яка практично невідома сучасним дослідникам.

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

З великою долею імовірності можна припустити (покладаючись на попередньо цитовані збережені архівні розвідки Р. Луцика), що саме Роман Ярославович ініціював дослідження народної гравюри, здійснював її виявлення у примірниках стародруків з фондів відділу рідкісної книги, зацікавив проблемою знаного львівського книголюба, завідувача спорідненого відділу університетської бібліотеки Ф. Максименка. Джерельною базою дослідження стали шість гравюр із стародруків відділу рідкісної книги ЛННБ та три фрагменти із рукописного Євангелія з відділу рукописів університетської бібліотеки.

Принадно варто зауважити, що мистецтво оформлення стародрукованої книги – ще один аспект пам'яткознавчих зацікавлень Р. Луцика. У відділі формувалася бібліографічна картотека і підбірка ілюстративних матеріалів, з якої користали читачі. Стародрукований фонд відділу слугував джерельним матеріалом відомому досліднику книжкової справи Я. Запаскові для написання фундаментальної праці «Мистецтво книги на Україні в XVI – XVIII ст.». Я. Запаско був частим відвідувачем відділу рідкісної книги, у книзі відгуків і побажань відділу збереглися його подяки за допомогу у наукових дослідженнях. У передмові до «Мистецтва книги на Україні в XVI – XVIII ст» автор теж вважав за потрібне висловити вдячність Р. Луцику за «цінні поради» [6, 8].

У полі зору Р. Луцика постійно була спадщина львівського друкаря Івана Федорова. Ця тема була завжди актуальною, особливо в часи святкування ювілейних дат [10]. У відділі було зібрано багато матеріалів з історії книгодрукування фєдорівських часів, вивчення і популяризацію його спадщини.

Заслуговує уваги діяльність Р. Луцика з популяризації знань про книжкові пам'ятки: окрім численних публікацій у періодичних виданнях [1; 4; 5; 8; 18; 24], Р. Луцик постійно організовував тематичні книжково-ілюстративні виставки та

здійснював їх огляди. До сфери його наукових інтересів входила історія львівських бібліотек та бібліофільських традицій Львова [16].

Майже чверть століття Р. Луцик присвятив формуванню, організації, науковому опрацюванню і дослідженню книжкових пам'яток як вагомого чинника національної культури. Його науковий доробок – цінний внесок у книжкове пам'яткознавство.

Список використаних джерел:

1. Вукович В. В кабінете рідкої книги / В. Вукович // *Известия*. – 1956.– № 243. — С. 3.
2. Головата Л. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. 1940-2005: історичний нарис / Лариса Головата // *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника* / : [зб. наук. пр.]. — Львів, 2005. — Вип. 13. — С. 144 – 174.
3. Гуцаленко Т. Службовий щоденник А. Петренка (24 .IV. 1946 – 16.VIII. 1947): перебіг концентрації та розподіл фондів «Центральної василіанської бібліотеки у Львові» / Тетяна Гуцаленко // *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника* / : [зб. наук. пр.]. — Львів, 2006. — Вип. 14. — С. 358 – 408.
4. Дранов С. У світі інкунабул: [Про фонди кабінету рідкісної книги] / С. Дранов // *Літературна Україна*. – 1971 — 29 жовтня — С. 2.
5. Жевський І. Пристань «кораблів думки». Біля полиць Львівської наукової бібліотеки / Ігор Жевський // *Наука і суспільство*. – 1969 — № 6 – С.17 – 18.
6. Запаско Я. П. Мистецтво книги на Україні в XVI – XVIII ст. / Я. П. Запаско. – Львів: Вид – во при Львів. держ. ун - ті вид. об - ня «Вища школа», 1971. – 310 с.
7. Зінько О. Р. Я. Луцик – організатор фондів рідкісних видань XIX – XX ст.(1950-1973) / Оксана Зінько // *Записки*

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника / : [зб. наук. пр.] — Львів, 2010. — Вип. 17. — С. 135-149.

8. Издано Иваном Федоровым: [Книги первопечатника в отделе редкой книги] // Львовская правда. — 1973. — 13 мая. — С.2

9. Ісаєвич Я. Д. Львівські видання XVI – XVIII ст.: каталог / Я. Д. Ісаєвич. – Львів: Вид – во при Львів. держ. ун - ті вид. об - ня «Вища школа», 1970. – 49 с.

10. Ісаєвич Я. Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні / Я. Д. Ісаєвич. – Львів : Вид – во при Львів. держ. ун - ті вид. об - ня «Вища школа», 1975. – 152 с.

11. Ісаєвич Я. Д. Рецензія на рукопис каталога «Інкунабули Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника академії наук УРСР». Склав Р. Я. Луцик / Я. Д. Ісаєвич // ЛННБУ ім.В.Стефаника. Архів. –Оп.2, од.зб.3. – 3 арк.

12. Крип'якевич І. П. Народні гравюри XVII ст. / І. П. Крип'якевич, Р. Я. Луцик, Ф. П. Максименко // Українське мистецтвознавство. – Київ, 1971. – Вип. 5. – С 150 – 162.

13. Луцик Р. Я. Інкунабули Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника академії наук УРСР : каталог / Р. Я. Луцик; Ред. О. Д. Кізлик ; Рецензенти : Ф. П. Максименко; Я. Д. Ісаєвич. —Львів, 1974. — 30с., 8 іл. – (До 400 – річчя книгодрукування на Україні).

14. Луцик Р. Я. Про один рідкісний друк XVI ст. / Р.Я.Луцик // Скарбниця знань. — Львів, 1972. — С 106—108.

15. Луцик Р. Я. Про одну цікаву книгу / Р.Я.Луцик // ЛННБУ ім.В.Стефаника. Архів. –Оп.2, од.зб.5. – 2 арк.

16. Луцик Р. Я. Розвиток бібліотечної справи у Львові / Р.Я.Луцик // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф.218, од.зб.195. (машинопис) — 14 арк.

17. Луцик Р. Я. Слов'янські стародруки XVI — XVIII ст. у фондах Львівської бібліотеки Академії наук УРСР [Текст] / Р.Я.Луцик // Бюлетень : Досвід роботи / Львів б-ка акад. наук УРСР. — Львів, 1951. — № 1 — С. 39 – 50.

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

18. Лучук В. Франциск Скорина прийшов у Львів. / В. Лучук. // Літературна Україна. – 1969 - 26 серпня.

19. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР: Історичний нарис / АН УРСР; Редкол. М. В. Лізанець (відп. ред.) та ін. — Київ : Наук. думка, 1989. — 203 с.

20. Максименко Ф. П. Кириличні стародруки українських друкарень, що зберігаються у львівських збірках (1574 – 1800) [Текст] : зведений каталог / Ф. П. Максименко. – Львів: Вид – во при Львів. держ. ун - ті вид. об - ня «Вища школа», 1975. – 127с.

21. Максименко Ф. П. Рецензія на машинопис каталога «Інкунабули Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника академії наук УРСР». Склав Р. Я. Луцик / Ф.П.Максименко // ЛННБУ ім.В.Стефаника. Архів . –Оп.2, од.зб.4. – 1 арк.

22. Особова справа Р.Луцика // ЛННБУ ім.В.Стефаника. Архів.– Оп. 3-ос, од. зб. 203. – Арк. 151 – 213.

23. Пукас О. Роман Ярославович Луцик — бібліотекар і книгознавець / Оксана Пукас // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника : [зб. наук. пр.] — Львів, 2002. — Вип. 9/10. — С 73 — 76.

24. [Рідкісні видання у фондах бібліотеки] // Вільна Україна. – 1963 . — 1 вересня – С.4.